

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ХАЛҚАРО МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ СТАНДАРТЛАРИГА
ЎТИШ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАНИ ЎЗБЕКИСТОНДА
ҚўЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ”**

**мавзусидаги
халқаро илмий - амалий анжуман
мақолалар тўплами**

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” 2022

Болтаев А.С.
“Бухгалтерия ҳисоби, таҳлил ва аудит”
кафедраси доценти, и.ф.ф.д. (PhD)
Тошкент давлат аграр университети
Тошкент, Ўзбекистон

Болтаев А.С.
Доцент кафедры «Бухгалтерский учет,
анализ и аудит», д.ф.э.н. (PhD),
Ташкентский государственный аграрный
университет, Ташкент, Узбекистан

Қишлоқ хўжалик корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби: муаммолар ва уларни бартараф этиш йўналишлари

Бухгалтерский учет деятельности сельскохозяйственных предприятий: проблемы и пути их устранения

В данном статье обоснован экономическая сущность деятельности сельскохозяйственных предприятий и объективная необходимость его учета. В частности, систематизированы и описаны проблемы, связанные с деятельностью сельскохозяйственных предприятий, а также указаны направления их устранения.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственная деятельность, национальные стандарты бухгалтерского учета, международные стандарты финансовой отчетности, бухгалтерский учет, финансовая отчетность.

Мазкур мақолада қишлоқ хўжалик корхоналари фаолиятининг иқтисодий моҳияти ва уни ҳисобга олишнинг объектив зарурати асосланган. Хусусан, қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби билан боғлиқ муаммолар тизимлаштирилган ҳолда таснифланган ва тавсифлаб берилган ҳамда уларни бартараф этиш йўналишлари кўрсатиб ўтилган.

Калит сўзлар: қишлоқ хўжалиги, қишлоқ хўжалиги фаолияти, бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари, бухгалтерия ҳисоби, молиявий ҳисобот.

Қишлоқ хўжалиги мамлакат иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири бўлиб, «ЯИМнинг 28,5 фоизини ташкил этади. Унда қарийб 4,2 млн. киши меҳнат қилади, бу эса мамлакатдаги умумий бандликнинг 30% дан ортиғини ташкил этади»²⁶. Сўнгги йилларда қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва жадал ривожлантириш борасида кўплаб амалий ишлар амалга оширилди.

²⁶ <https://review.uz/oz/post/agropromshlenne-reform-ot-klasterizacii-do-cifrovizacii>

Хусусан, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг устувор йўналишларидан бири «Иқтисодий ва маданий янада ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари»нинг «3.3. Қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш» бандида²⁷ ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сон «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги Фармонида қишлоқ хўжалигини модернизация ва ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш, аграр соҳада қулай агробизнес муҳитини яратиш, кооперация муносабатларини ривожлантириш ва бозор механизмларини жорий қилиш тизимини такомиллаштириш бўйича белгиланган устувор вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида амалга оширилган ишлар натижасида бир қатор ижобий кўрсаткичларга эга бўлинди (1-жадвал).

1-жадвал маълумотларидан кўринадик, мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги экинлари экин майдони 2021 йилда 3260,7 минг гектарни ташкил этган бўлиб, бу кўрсаткич 2020 йилга нисбатан 135,4 минг гектарга ёки 4 фоизга, 2011 йилга нисбатан эса 340,9 минг гектарга ёки 9,5 фоизга камайганлигини кўришимиз мумкин.

Албатта, қишлоқ хўжалиги экинлари экин майдони ўрганилган даврларга нисбатан камайишини ижобий ҳолат сифатида баҳолаб бўлмайди. Бироқ, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг ўзгариш динамикасини ижобий баҳолаш мумкин. Чунки, ишлаб чиқарилган қишлоқ хўжалиги маҳсулоти 2021 йилда 302524,9 миллиард сўмни ташкил қилган бўлса, бу 2020 йилга нисбатан 52274,3 миллиард сўмга ёки 20,8 фоизга, 2011 йилга нисбатан эса 257239 миллиард сўмга кўпайган.

Шунингдек, 2021 йилда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари таркибида деҳқончилик маҳсулотлари ҳажми 123858,8 миллиард сўмни ташкил қилади. Бу кўрсаткич 2020 йилга нисбатан 27224,6 миллиард сўмга ёки 22 фоизга ошганлигидан далолат беради. Чорвачилик маҳсулотлари ҳажми эса 2021 йилда 151441,5 миллиард сўмга тенг бўлиб, бу 2020 йилга нисбатан 25049,7 миллиард сўмга ёки 19,8 фоизга ошганлигини билдиради.

Шундай қилиб, Ўзбекистонда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 2021 йилда ўтган даврларга нисбатан сезиларли равишда кўпайганлигини ижобий ҳолат сифатида баҳолаш лозим. Бу албатта, Ўзбекистон саноатини хомашё билан таъминлаш, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш ва турмуши фаровонлигини таъминлашга хизмат қилади.

²⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармонида 1-ИЛОВА

1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигининг асосий кўрсаткичлари ва динамикасининг таҳлили²⁸

Кўрсаткичлар	Йиллар											2021 йилда 2020 йилга нисбатан ўзгариши (+;-)		2021 йилда 2011 йилга нисбатан ўзгариши (+;-)	
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Мутлақ	Нисбий, %	Мутлақ	Нисбий, %
Қишлоқ хўжалиги экинлари экин майдони, минг гектар	3601,6	3628,1	3658,6	3678,2	3694,2	3706,7	3474,5	3396,0	3309,4	3396,1	3260,7	-135,4	4	-340,9	9,5
Қишлоқ хўжалиги маҳсулоти, млрд. сўм	45285,9	55750,0	66435,3	81794,3	99604,6	115599,2	148199,3	187425,6	216283,1	250250,6	302524,9	+52274,3	20,8	+257239	568
шу жумладан:															
деҳқончилик маҳсулотлари	25874,6	30592,3	36237,4	43194,3	55429,2	61755,1	83303,4	98406,4	111904,8	123858,8	151083,4	+27224,6	22	+125208,8	484
чорвачилик маҳсулотлари	19411,3	25157,7	30197,9	38600,0	44175,4	53844,1	64895,9	89019,2	104378,3	126391,8	151441,5	+25049,7	19,8	+132030,2	680

²⁸ Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

Республикада қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар таркибига фермер хўжаликлари, деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалик фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар киради. Қуйидаги расмда уларнинг таркиби фоиз кўрсаткичлар ёрдамида ифодалаб кўрсатиб ўтилган (1-расм).

1-Расм. Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларининг таркиби (кўрсаткичлар фоизда) ²⁹

Юқоридаги расм маълумотларидан кўринадики, биргина 2021 йилда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар таркибида фермер хўжаликлари 29,2 фоизни, деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари 65,9 фоизни ва бошқа қишлоқ хўжалик фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар 4,9 фоизни ташкил этган. Шунингдек, сўнгги йилларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотини ишлаб чиқарувчилар таркибида деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликларга қараганда фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалик фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар улушининг ортганлигини кузатиш мумкин.

Умуман олганда, таҳлил натижаларига асосланган ҳолда шуни айтиш мумкин-ки, Республикада қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар сони ва улар томонидан ишлаб чиқарилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳажмида динамик ўсиш кузатилган бўлиб, бу соҳага бозор механизмлари жорий этилаётганлигидан ва рақобат муҳити яратилаётганлигидан далолат беради.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январда «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сонли Фармони қабул қилинди. Унда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг мантиқий давоми бўлган, «Ҳаракатлар стратегиясидан -

²⁹ Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

Тараққиёт стратегияси сари» принципи асосида ишлаб чиқилган, еттита устувор йўналишдан иборат бўлган 2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тасдиқланган.

Тараққиёт стратегиясининг устувор йўналишларидан бири **«Миллий иқтисодийни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш»**да «30-мақсад: Қишлоқ хўжалигини илмий асосда интенсив ривожлантириш орқали деҳқон ва фермерлар даромадини камида 2 баравар ошириш, қишлоқ хўжалигининг йиллик ўсишини камида 5 фоизга етказиш»³⁰ бўйича белгиланган устувор вазифалар ижросини таъминлаш қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини ва ҳосилдорлик даражасини ошириш, маҳсулот таннархи даражасини пасайтириш, илм-фан ва инновацияга асосланган агрохизматлар кўрсатиш тизимини такомиллаштириш, қишлоқ хўжалик корхоналарида бухгалтерия ҳисобини тўғри ташкил этиш ва унинг методологиясини такомиллаштиришни тақозо этади. Чунки, мазкур вазифалар ижросини таъминлашда қишлоқ хўжалик корхоналарида жорий бухгалтерия ҳисоби, ички назорат ва таҳлил услубларининг яхлит тизими шаклланмаганлиги белгиланган вазифаларнинг самарали бажарилмаётганлигига маълум даражада сабаб бўлмоқда.

Албатта, бугунги кунда мамлакатимиз иқтисодчи олимлари Р.Д.Дусмуратов, А.А.Каримов, У.К.Уразов, Б.Ю.Менгликулов, А.И.Аликулов, Р.О.Холбеков, Т.Қ.Қудратов, Д.У.Мамадияров, Н.К.Ризаев, Б.М.Джураев, У.И.Тўлаев, З.У.Мухаммадиев, Ф.Т.Темиров³¹ ва бошқаларнинг илмий ва ўқув-услубий ишларида қишлоқ хўжалиги корхоналарининг фаолият хусусиятига хос бухгалтерия ҳисобининг айрим назарий-услубий жиҳатлари ўрганилган. Бироқ, ҳозиргача қишлоқ хўжалик корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг методологиясини молиявий ҳисобот халқаро стандартлари асосида

³⁰ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январда «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сонли Фармонида 1-ИЛЮВА

³¹ R.D.Dusmuratov, B.Yu.Menglikulov. Qishloq xo'jaligida buxgalteriya hisobi va statistika asoslari. – T.: «Fan va texnologiya», 2014. 392 bet., Каримов А.А. Фермер хўжаликларида бухгалтерия ҳисобини юритишнинг айрим жиҳатлари. // Социально-экономические проблемы развития интеграционных процессов в условиях либерализации национальной экономики: Сборник научных трудов. - Москва, МГЭИ. 2008. -С. 145-147., K.B.Urazov, S.V.Vaxidov. Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobining xususiyatlari. – T.: Adib, 2011. 494 bet., Б.Ю.Менгликулов Биологик активларни тан олиш ва ҳисобини ташкил этиш масалалари. «Молия ва банк иши» илмий электрон журнали. 2019 / 5-сон. 120-123 бетлар., Аликулов А.И. Пахта толасини ишлаб чиқариш ва тайёрлаш харажатлари ҳисоби ҳамда таҳлили методологиясини такомиллаштириш: иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация автореферати: 08.00.08. / Аликулов Абдумўмин Исмамович. -Тошкент, 2012. -37 б., Холбеков Р.О. Донни сақлаш ва қайта ишлаш корхоналарида ишлаб чиқариш ҳисобини ташкил қилишнинг тамойиллари ва услубийи: иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати: 08.00.08. / Холбеков Расул Олимович. –Тошкент, 2006. -46 б., Қудратов Т.Қ., Файзиёва Н. Қишлоқ хўжалик корхоналари фаолиятининг таҳлили. – Самарқанд. “Н.Добф”. 2010. -169 б., Дўсмуратов Р.Д., Мамадияров Д.Ў. Қишлоқ хўжалигида бошқарув ҳисоби; услубий ва амалиёт. - Т.: «Молия» нашриёти, 2008. -148 б., Дусмуратов Р.Д., Ризаев Н.К. Аграр соҳада молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари: назария ва амалиёт. «Логистика ва иқтисодий» илмий электрон журнали. 2020 / 1-сон. 15-21 бетлар., Дусмуратов Р.Д., Джураев Б.М. Қишлоқ хўжалик корхоналарида ҳисоб сиёсати: услубий ва ташкилий-техник жиҳатлари. Монография. – Т.: 2016., Дўсмуратов Р.Д., У.И.Тўлаев. Молиявий ҳисобот: назария, услубий ва амалий жиҳатлари. Монография. – Т.: “Extremum-Press”, 2012. – 144 б., З.У.Мухаммадиев Қишлоқ хўжалигида модернизациялашнинг асосий йўналишлари ва улар ҳисобини такомиллаштириш йўллари. «Молия» / 2020 йил, 1-сон. 43-50 бетлар. Ф.Т.Темиров Кўп тармоқли фермер хўжаликларида бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш. «Иқтисодий ва таълим» / 2021 йил, 3-сон. 70-75 бетлар.

такомиллаштиришга бағишланган комплекс тадқиқот олиб борилмаган. Бу ҳолат мазкур йўналишда тизимли илмий изланишлар олиб бориш зарурлигини белгилайди. Бу албатта, қишлоқ хўжалик корхоналари фаолияти натижасида юзага келадиган хўжалик жараёнларини бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботида акс эттириш бўйича мавжуд муаммо ва камчиликларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш бўйича тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш имконини беради.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 февралдаги “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4611-сон қарорида бир қатор вазифаларни амалга ошириш белгиланган. Мазкур миллий ҳисоб тизимимизни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш бўйича қўйилаётган вазифалар ижросини таъминлаш ва қишлоқ хўжалиги корхоналарида хўжалик операцияларини бухгалтерия ҳисобида ҳисобга олиш ва молиявий ҳисоботда акс эттириш бўйича мавжуд норматив-ҳуқуқий, назарий, услубий ва амалий муаммолар қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг методологиясини молиявий ҳисобот халқаро стандартлари асосида такомиллаштиришни талаб этади (2-жадвал).

2-жадвалда олиб борилган илмий тадқиқотлар натижасида қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби билан боғлиқ муаммолар тизимлаштирилган ҳолда таснифланган ва тавсифлаб берилган.

Фикримизча, мазкур муаммоларни ҳал этишда қуйидаги йўналишлар бўйича амалий ишларни амалга ошириш лозим:

«Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий муаммолар» йўналиши. Бунда миллий ҳисоб тизимимизга молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС)ни жорий этишни ҳисобга олган ҳолда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қайта қўриб чиқиш лозим. Хусусан, бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари (БҲМС)ни МҲХСга уйғунлаштиришни ҳисобга олган ҳолда уларни такомиллаштириш зарур деб ҳисоблаймиз. Чунки, амалдаги БҲМСлари МҲХС талабларига тўлиқ жавоб бермайди. Шу билан бирга, қишлоқ хўжалиги мамлакат иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири эканлигини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалиги фаолиятини ҳисобга олиш ва молиявий ҳисоботда акс эттириш тартиби белгиланган бухгалтерия ҳисоби миллий стандартини ишлаб чиқиш лозим. Буларнинг натижасида қишлоқ хўжалиги фаолиятини тартибга солувчи алоҳида норматив-ҳуқуқий ҳужжат мавжудлиги таъминланади ва унда белгиланган қоидалар қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобини тартибга солади. Шунингдек, МҲХС талаблари асосида янги счётлар режаси ва молиявий ҳисобот шакллари ишлаб чиқиш имконини беради.

«Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг назарий муаммолари» йўналиши. Мазкур йўналишдаги муаммолар бугунги кунда қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг методологиясини молиявий ҳисоб халқаро стандартлари асосида

такомиллаштириш бўйича илмий тадқиқот ишларини олиб бориш заруратини кўчайтиради. Чунки, тадқиқот натижалари асосида қишлоқ хўжалик корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг асосий ҳисоб объектлари бўлган ишчи ва маҳсулдор ҳайвонлар, кўп йиллик ўсимликлар, ўстирувдаги ва боқувдаги ҳайвонларни бухгалтерия ҳисоби нуқтаи назардан такомиллашган тавсифи ва таснифи ишлаб чиқилади. Хусусан, «қишлоқ хўжалиги фаолияти», «биологик актив», «биологик трансформация», «қишлоқ хўжалиги маҳсулот» ва «қайта ишлаш натижасида олинган маҳсулот» каби тушунчаларга иқтисодчи олимларнинг назарий қарашларини ўрганган ҳолда илмий асосланган ёндашувлар ишлаб чиқилади.

«Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг услубий муаммолари» йўналиши. Ушбу йўналишдаги муаммоларнинг бартараф этилиши миллий ҳисоб тизимини, жумладан қишлоқ хўжалик корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби методологиясини МҲХСга мувофиқ такомиллаштириш бўйича амалга оширилган ишлар самарасига бевосита боғлиқ ҳисобланади. Шу сабабли, мазкур йўналишда қуйидаги вазифаларни бажариш лозим деб ҳисоблаймиз:

- қишлоқ хўжалиги корхоналарида қишлоқ хўжалиги фаолиятини тизимли ва тўлиқ ҳисобга олиш орқали ҳисоб сиёсатини такомиллаштириш;
- халқаро тажрибалар асосида биологик активларни тан олиш, ҳисобини ташкил этиш ва юритиш ҳамда молиявий ҳисоботда акс эттириш бўйича илмий таклиф ва амалий тавсиялар тайёрлаш;
- молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари талаблари асосида қишлоқ хўжалиги маҳсулотини ҳисобга олиш ва молиявий ҳисоботда акс эттиришнинг услубий жиҳатларини такомиллаштириш бўйича илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш;
- қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш жараёни ва натижаларини ҳисобга олишнинг услубий жиҳатларини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида такомиллаштириш.

2-жадвал

Қишлоқ хўжалик корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби муаммолари ва уларнинг тавсифи

№	Муаммо таснифи	Муаммолар тавсифи
1	Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий муаммолар	Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби турли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиниши ва уларда қишлоқ хўжалиги фаолиятининг хусусиятлари умумий асосларда белгиланганлиги, миллий ва халқаро стандартлардаги тафовутлар, аграр соҳа хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти натижаларини бухгалтерия ҳисобида ҳисобга олиш ва молиявий ҳисоботда акс эттириш тартибини белгиловчи низом (йўриқнома)ларнинг етишмаслиги.
2	Қишлоқ хўжалиги	Қишлоқ хўжалик фаолияти, қишлоқ хўжалик

	корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг назарий муаммолари	корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг асосий ҳисоб объектлари бўлган ишчи ва маҳсулдор ҳайвонлар, кўп йиллик ўсимликлар, ўстирувдаги ва боқувдаги ҳайвонларни бухгалтерия ҳисоби нуктаи назардан таснифлаш муаммолари, қишлоқ хўжалиги ҳосили, биологик актив ва биологик трансформация жараёнлари натижасида олинган қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ёки биологик активларни тан олиш масалалари етарлича очиқ берилмаганлиги, биологик активларни ҳисобга олиш ва молиявий ҳисоботда акс эттириш тартибини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲҲС)га уйғунлаштиришни ҳисобга олган ҳолда такомиллаштириш масалалари бўйича комплекс тадқиқотлар олиб борилмаганлиги.
3	Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг услубий муаммолари	Қишлоқ хўжалиги фаолияти билан боғлиқ хўжалик жараёнлари натижаларини тан олиш ва баҳолаш, бухгалтерия ҳисоби счётларида акс эттириш, биологик трансформация жараёнлари натижасида олинган қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ёки биологик активлар таннархини шакллантириш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг қўшимча турларини ҳисобга олиш, молиявий натижаларини шакллантириш ва молиявий ҳисоботда акс эттириш бўйича ягона услубий кўрсатмаларнинг мавжуд эмаслиги.
4	Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг амалий муаммолари	Қишлоқ хўжалиги фаолияти билан боғлиқ бўлган хўжалик жараёнларини ҳужжатлаштириш, ҳужжатлар айланишини ташкил этиш, аналитик ҳисобни ташкил этиш, харажатларни тақсимлаш, харажатларни тақсимлашда мавжуд нормативларнинг эскирганлиги ва тақсимлаш усуллариининг мавжуд эмаслиги, қишлоқ хўжалиги фаолиятини натижалари бўйича олинган даромадларни тўғри ҳисобга олиш, фойда ва зарарларни тан олиш ва улар тўғрисидаги ахборотларни молиявий ҳисоботда акс эттиришда ноаниқликларнинг мавжудлиги ва бошқа.

Юқоридаги вазифаларнинг бажарилиши қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини тўғри ташкил этиш ва юритиш ҳамда ахборотдан фойдаланувчиларни ишончли ва асосланган маълумотлар билан ўз вақтида таъминлаш имконини беради.

«Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг амалий муаммолари» йўналиши. Мазкур йўналишда қишлоқ хўжалиги фаолиятини ҳисобга олишда қўлланиладиган дастлабки ва йиғма ҳужжатларни такомиллаштириш зарур. Чунки, бир қатор дастлабки ва йиғма ҳужжат

шаклларида барча керакли реквизитлар мавжуд эмас. Шунингдек, амалдаги мавжуд шаклларда техник-иқтисодий кўрсаткичлар, харажат моддалари, маҳсулотнинг чиқишини акс эттириш билан боғлиқ камчиликлар кўзга ташланади. Шу сабабли, уларнинг кўрсаткичларини имкони борича унификациялаш ва ҳужжатлар айланишини ташкил этиш лозим.

Шу билан бирга, қишлоқ хўжалиги фаолияти ҳисобининг аналитик ҳисобини ҳам такомиллаштириш зарур. Масалан, 1110 – «Ўстиришдаги ҳайвонлар» счёти бўйича жорий йилда туғилган бузоқлар, ўтган йилда туғилган бузоқлар ва икки ёшдан катта бузоқлар гуруҳларига ажратган ҳолда аналитик ҳисобининг ташкил этилиши маҳсулот таннархи калькуляция қилиш ва ўстиришдаги ҳайвонлар баҳосини аниқлашда муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалигида мавжуд, долзарб бўлган амалий муаммолардан бири бу харажатларни тақсимлаш ва маҳсулот таннархини аниқлаш муаммоси. Хусусан, тадқиқотимиз объекти бўлган «MEHNAT BAXTLI SUT» масъулияти чекланган жамиятда бўғоз ғунажинлардан насл олинганда уларни сақлаш харажатлари тўлиқ олинган сут таннархига тақсимланмоқда. Чунки, сут ва насл таннархини ҳисоблашда харажатларни тақсимлаш методикаси бўйича аниқ услубий кўрсатма мавжуд эмас. Бундай мисолларни кўплаб келтириб ўтиш мумкин.

Умуман олганда, мазкур йўналишдаги муаммолар юқоридаги йўналишларда кўрсатилган муаммоларга боғлиқ бўлиб, уларнинг амалий жиҳатдан ҳал қилиниши ушбу йўналишдаги муаммоларнинг ҳам ижобий ҳал этилишига хизмат қилади.

Шундай қилиб, қишлоқ хўжалиги фаолиятини ҳисобга олиш билан боғлиқ мавжуд муаммолар қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолиятини тўғри ва ўз вақтида ҳисобга олишнинг объектив заруратини кўчайтиради, юқорида кўрсатилган йўналишлар бўйича ишларнинг амалга оширилиши қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти бухгалтерия ҳисобининг методологиясини молиявий ҳисобот халқаро стандартлари асосида такомиллаштириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармонида 1-ИЛОВА
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январда «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сонли Фармонида 1-ИЛОВА
3. R.D.Dusmuratov, B.Yu.Menglikulov. Qishloq xo'jaligida buxgalteriya hisobi va statistika asoslari. – T.: «Fan va texnologiya», 2014. 392 bet.
4. Каримов А.А. Фермер хўжаликларида бухгалтерия ҳисобини юритишнинг айрим жиҳатлари. // Социально-экономические проблемы развития интеграционных процессов в условиях либерализации национальной экономики: Сборник научных трудов. - Москва, МГЭИ. 2008. -С. 145-147.

5. K.B.Urazov, S.V.Vaxidov. Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobining xususiyatlari. – T.: Adib, 2011. 494 bet.

6. Б.Ю.Менгликулов Биологик активларни тан олиш ва ҳисобини ташкил этиш масалалари. «Молия ва банк иши» илмий электрон журнали. 2019 / 5-сон. 120-123 бетлар.

7. Дўсмуратов Р.Д., Мамадияров Д.Ў. Қишлоқ хўжалигида бошқарув ҳисоби; услубий ва амалиёт. -Т.: «Молия» нашриёти, 2008. -148 б.

8. Дусмуратов Р.Д., Ризаев Н.К. Аграр соҳада молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари: назария ва амалиёт. «Логистика ва иқтисодиёт» илмий электрон журнали. 2020 / 1-сон. 15-21 бетлар.

9. Дусмуратов Р.Д., Джураев Б.М. Қишлоқ хўжалик корхоналарида ҳисоб сиёсати: услубий ва ташкилий-техник жиҳатлари. Монография. – Т.: 2016. – 156 б.

10. Дўсмуратов Р.Д., У.И.Тўлаев. Молиявий ҳисобот: назария, услубий ва амалий жиҳатлари. Монография. – Т.: “Extremum-Press”, 2012. – 144 б.

11. З.У.Мухаммадиев Қишлоқ хўжалигида модернизациялашнинг асосий йўналишлари ва улар ҳисобини такомиллаштириш йўллари. «Молия» / 2020 йил, 1-сон. 43-50 бетлар.

12. Ф.Т.Темиров Кўп тармоқли фермер хўжаликларида бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш. «Иқтисодиёт ва таълим» / 2021 йил, 3-сон. 70-75 бетлар.

13. Ахборот манбалари:

www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

www.stat.uz – Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитаси сайти

www.ziyounet.uz – Таълим портали

Валижонов Х.А.

**Тошкент давлат иқтисодиёт университети
“Молия ва бухгалтерия ҳисоби” факултети
“Бухгалтерия ҳисоби” кафедраси мустақил
изланувчиси, Тошкент**

Ўзбекистон республикаси ҳисоб тизимида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини амалиётида қўллашнинг ижобий ва салбий жиҳатлари

Ушбу мақолада Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини Ўзбекистон Республикаси амалиётида қўллаш имкониятлари ва муаммолари кўриб чиқилган. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишнинг ҳуқуқий асослари, яратилган шароитлар ва мавжуд муаммолар бўйича маълумотлар берилган. Ўзбекистонда Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини қўллашнинг ижобий ва салбий жиҳатлари таҳлил қилиниб хулосалар берилган.